

Sverige – det proportionella himmelriket

En normativ argumentation emot ett valsystemsbyte

Abstract

Every now and then some politician or political scientists argues publicly that Sweden's democracy would benefit from a change from the current electoral system, PR-system, to a First Past the Post system. A country's electoral system is far from the only tool that can develop the democracy. However, it is a rather forgotten tool. This thesis examines the advantages and disadvantages of Sweden's proportional system and the First Past the Post system. Based on a normative method, specifically *normativ analys i egentlig mening*, and based on the values: *voter participation*, *representation*, *accountability* and *government stability*, I will then argue against a change of electoral system in Sweden, with its own special conditions in mind. To argue in a scientific manner requires a careful specification and hierarchy of the above values. One thing is very clear, to change electoral system requires heavy motif and Sweden does not have those major shortcomings in its current electoral system.

Nyckelord: Normativ metod, proportionellt valsystem, FPTP-valsystem, demokrati, valdeltagande

Antal ord: 9743

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Problemformulering	2
1.2	Syfte och frågeställning.....	3
1.3	Disposition	3
2	Upplägg	4
2.1	Material	4
2.2	Normativ metod.....	4
2.3	Värden	6
2.3.1	Valdeltagande.....	7
2.3.2	Representation	8
2.3.3	Ansvarsutkrävande	9
2.3.4	Regeringsstabilitet.....	9
2.3.5	Rangordning av de valda värdena	10
2.3.6	Val av normativ logik.....	10
3	Sveriges valsystem och politiska förutsättningar samt FPTP-valsystem	11
3.1	Sveriges valsystem och politiska förutsättningar	11
3.2	FPTP (First past the post).....	13
4	De valda värdena i valsystemen	14
4.1	Valdeltagande.....	14
4.2	Representation	15
4.3	Ansvarsutkrävande	17
4.4	Regeringsstabilitet.....	18
5	Analys	20
6	Avslutande diskussion	22
7	Referenser	24

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Hur ett valsysteem är uppbyggt och hur det fungerar har stor betydelse för demokratin. Statsvetaren Yonhyok Choe menar att diskussionen kring konstitutionella frågor, som exempelvis olika valsysteem, inte är speciellt vanlig i Sverige. Detta förvånar honom eftersom dessa kan ha långtgående effekter på samhällsutvecklingen, menar han (Choe 2003, s. 7). En annan, kanske mer namnkunnig, statsvetare Sören Holmberg, slår också fast att valsysteem spelar en stor roll (Holmberg 2006, s. 326).

Spontant kanske tanken på att införa ett annat valsysteem, än det proportionella som Sverige har, känns väldigt konstig. Vi har väl det bästa valsysteem redan, kanske många resonerar. Varför ändra på något som fungerar? I dagens politiska Sverige finns dock brister. Till exempel var valdeltagandet i riksdagsvalen över 90 procent vid valen från 1973 till 1982 och vandrade sedan ner till 80,1 procent vid 2002 års val. Sedan har det ökat igen med 82 procent i valet 2006 och 84,6 procent 2010 års val. Trots ökningarna de två senaste valen så är valdeltagandet i det senaste valet ändå sämre än det var under alla riksdagsval mellan 1968 och 1994 (Tacitus). Valdeltagande i parlamentsval får ändå sägas vara en viktig måttstock på hur en representativ demokrati mår. Det är först och främst genom att delta i dessa som de röstberättigade kan påverka hur landet styrs.

För tillfället har vi en borgerlig minoritetsregering och sedan enkammarriksdagen infördes så har vi haft minoritetsregeringar nästan hela tiden med tre undantag: Regeringen Fälldin I (1976-1978) och II (1979-1981) och Regeringen Reinfeldt (2006-2010). Perioden 1976-1982 var särskilt osäker med flera olika borgerliga konstellationer vid regeringsmakten. Med minoritetsregeringar kan små partier få väldigt stort inflytande. De riskerar också att fungera ineffektivt om minoritetsregeringen har svårt att finna majoritet vid omröstningar i riksdagen (Regeringen). Detta är inte nödvändigtvis saker som kommer förbättras med ett byte av valsysteem, utan ska istället tjäna som exempel på att allt inte är perfekt i Sveriges politiska system, om någon nu trodde det.

Det är ganska många prominenta politiker som de senaste 15 åren på olika sätt talat varmt om majoritetsvalssystem. Senast i mars i år menade före detta socialdemokratiska statsministern Ingvar Carlsson att Sverige borde byta till ett majoritetvalssystem för att få bukt med utvecklingen av den allt striktare blockpolitiken (SVT). En annan gammal socialdemokratisk statsminister som

också har visat intresse för frågan om byte av valsystem är Göran Persson och även moderaten och tillika gamla försvarsministern Anders Björck, har visat intresse för frågan (F&F). En annan moderat, Mats G Nilsson la 2007 fram en motion om majoritetsval i enmansvalkretsar och att Stockholm skulle utgöra ett testområde i kommande val 2014 (Riksdagen 1). Det alla dessa har gemensamt är att de kommer från de två stora partierna i svensk politik och förmodligen tror de att de skulle gynnas av det och få fler mandat i Riksdagen.

1.2 Syfte och frågeställning

Även om den här frågan inte är brinnande har den ändå funnits där, pyrande under flera år. Klart är i alla fall att det finns en del brister i det svenska politiska systemet och att vissa tror att de kan åtgärdas i stor utsträckning med ett byte av valsystem. I den här uppsatsen vill jag med hjälp av en normativ metod och utifrån vissa värden, vilka jag återkommer till, argumentera för att demokratin i Sverige inte skulle tjäna på att byta från det nuvarande proportionella valsystemet ett majoritetsvals system som FPTP (First Past The Post). Jag har alltså valt att ställa Sveriges nuvarande system mot FPTP-systemet och inte mot andra majoritetssystem, proportionella system, semi-proportionella system eller blandningar. Detta beror i all sin enkelhet på att den debatt som finns kring en ändring av valsystem i Sverige i störst utsträckning gäller just ett byte till ett FPTP-system. Därför känns det mest aktuellt och intressant att ställa dessa två mot varandra. Frågeställningen lyder som följer:

Med de för- och nackdelar som de olika valsystemen har, i åtanke: Varför bör Sverige, med sina förutsättningar, inte byta från det nuvarande proportionella valsystemet till ett FPTP-system?

1.3 Disposition

Den här uppsatsen är uppdelad i fyra delar samt den avslutande diskussionen. Nästföljande kapitel tar upp det material jag har nyttjat, den normativa metod som jag använder mig av i uppsatsen samt behandlar de värden jag har som utgångspunkt för min analys och argumentation. Efter det följer en del som kortfattat tar upp Sveriges valsystem och förutsättningar samt FPTP-valsystemet. På detta följer ett kapitel som tar upp de olika argumenten för och emot de två valsystemen utifrån de valda värdena. Sedan kommer en del där jag analyserar de olika argumenten och utifrån värdena argumenterar emot ett byte av valsystem. Till sist den avslutande diskussionen där jag väver ihop mina slutsatser med syftet och frågeställningen. Dessutom diskuterar jag kortfattat kring resultatet och vissa problem med litteraturen. Avslutningsvis berör jag kort vilka fortsatta studier på samma tema som kan vara av intresse.

2 Upplägg

2.1 Material

Det material jag har använt mig av kommer från vetenskapliga artiklar, böcker och rapporter. I stort sett allt är sekundärmaterial. Den litteraturen jag främst har tagit stöd ifrån är åtta olika böcker. Björn Baderstens *Normativ metod* används i metoddelen och till genomgången av mina valda värden har Mikael Gilljam och Jörgen Hermanssons *Demokratins mekanismer* samt Hanna Bäck och (samme) Mikael Gilljams *Valets mekanismer* varit till stor hjälp. Andra böcker som har använts genomgående i uppsatsen, med både rena beskrivningar av och argument kring valsystemen, är *Valsystem och den representativa demokratin* (Yonhyok Choe), *Effekter av valsystem* som är skriven av Carsten Anckar, *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook* (Andrew Reynolds m.fl.), *Demokrati – En jämförande analys*, författad av Axel Hadenius och *Valsystem och representationseffekter* (Lars Davidsson). Det ska tilläggas att många andra källor också har använts. Känslan är att det kanske har blivit en lite för stor övervikt av svensk litteratur på bekostnad av internationell. Detta beror antagligen på att jag hittade mycket bra litteratur på svenska som jag ansåg täckte det mesta av det jag behövde. Till slut har det ändå blivit en hel del internationell litteratur också, som i många fall kunde fylla luckor som fanns.

Det materialet jag fann först påverkade mig antagligen åt ett visst håll till en början. Efter att ha gått igenom en hel del litteratur kan jag dock ärligt säga att jag är ganska övertygad om att jag skulle ha landat i samma slutsatser, oavsett vilken litteratur jag hade hittat först.

2.2 Normativ metod

När man använder sig av normativ metod inom samhällsvetenskapen så finns det tre olika former av normativ analys man kan använda sig av i sitt uppsatsarbete. Dessa är: *normativ begreppsanalys*, *normativ givet att-analys* och *normativ analys i egentlig mening*. Den analysmetoden jag har valt att använda mig av är den sistnämnda, *normativ analys i egentlig mening*. Den går ut på att argumentera för ett visst handlande eller ett visst tillstånd, ett rättfärdigande av vad som är gott eller önskvärt. Detta ska göras utifrån en välgrundad och tydligt definierad värdegrund. En viktig beståndsdel hos en normativ analys i egentlig mening är

alltså definierade och preciserade huvudsakliga värden som man använder i sin argumentation. Det är vanligt att man jämför sina egna valda värden med andra värden som i viss mån kan stå i motsatsförhållande till varandra. Det är också väldigt viktigt att gå igenom väsentliga invändningar gällande det man försöker rättfärdiga (Badersten, 2006, s. 47, 49-50).

Anledningen till att jag valde normativ analys i egentlig mening är att jag vill argumentera för att Sverige ska behålla sitt proportionella valsysteem. Då är den här typen av normativ analys den som passar bäst eftersom de två andra är mer neutrala i sitt anslag medan man med denna analysmetod kan ta tydlig ställning, även om det givetvis ska vara sakligt och noggrant utfört.

Vidare till att i korthet och förenklat beröra de fyra vetenskapsteoretiska positionerna som kan urskiljas på grundval av följande: värdesemantik ("vad betyder värdeuttryck och hur ska de tolkas eller förstås?"), värdeontologi ("existerar värden i verkligheten?") och värdeepistemologi ("kan vi nå vetenskaplig kunskap i värdefrågor?") (Badersten 2006, s. 56-60). *Värdeobjektivismen* säger att värden existerar och att de är objektiva. De finns utanför människan och är inte beroende av vår medvetenhet om dem. De kan också vara onda eller goda. Vidare så är det, följaktligen, möjligt att vetenskapligt analysera värdeutsagor. Badersten beskriver *värdenaturalismens* syn på värden på så sätt att de är omdömen som är empiriska eller naturliga och dessa kan vara falska såväl som sanna. Värden kan studeras. En *värderelativist* anser att värden existerar. Dock har de ofta en begränsad giltighet. Något som är giltigt för dig måste inte vara giltigt för mig. Vad som är giltigt skiljer sig åt från kultur till kultur, grupp till grupp och person till person. Det är vi själva som konstruerar värden och dess beskaffenhet definieras utifrån vårt eget sammanhang. Värden kan studeras vetenskapligt men präglas av relativism och subjektivism. Den sista av de fyra, *värdenihilism*, menar att värden inte existerar och att "värdeutsagor enbart är uttryck för känslor" (Badersten 2006, s. 64-67).

Jag lutar till viss del åt en värderelativistisk hållning men ändå inte fullt ut. Sådana här positioneringar är ju sällan absoluta och därför finns det vissa saker med värdeobjektivismen som också tilltalar. Det som tilltalar mig med värderelativismen är det här med begränsad giltighet, i alla fall till en viss gräns då absolut värderelativism egentligen kan tillåta allt beroende på kontext. Jag tror att vissa värden har olika giltighet beroende på sammanhang medan andra värden är objektiva och universella.

För att kunna genomföra en normativ analys är en normativ logik fundamental och den "förmedlar en grundläggande princip för hur man kan argumentera och dra slutsatser i värderfrågor" (Badersten 2006, s. 108). Den normativa logiken jag har valt är konsekvensialismen och där ligger fokus på en handlings effekter. Om en handling är ond eller god bedöms efter vilka konsekvenser den får. De är alltså inte goda eller onda i sig själva. Devisen är: "handla alltid så att konsekvenserna av dina handlingar blir så goda som möjligt" (Badersten 2006, s. 114). Ändamålen helgar medlen. Exempel på hur detta ser ut i praktiken är att det är önskvärt att döda någon för att rädda andras liv. En lögn är önskvärd om den räddar ett land ur en prekär situation. Dock är det ändå så att "en handling är önskvärd om, och endast om, den åstadkommer ett minst lika stort överskott av gott över ont som något annat möjligt handlingsalternativ" (Badersten 2006, s. 114). Jag

återkommer till motiveringen av normativ logik efter att jag har gått igenom de valda värden då min motivering behöver stöd från genomgången av dem.

Till sist tänkte jag ta upp lite fler saker som är viktiga för att genomföra en god normativ analys. *Intersubjektivitet* är väldigt viktigt och får sägas vara ett metodologiskt grundkrav. Inom den normativa metoden går den kortfattat ut på att det ska finnas en tillgänglighet i de tankegångar och resonemang som man har i sin analys. Dessa resonemang och tankegångar ska också ha en mening hos fler än en själv (Badersten 2006, s. 189). *Kritiserbarhet* är relaterat till intersubjektiviteten och går ut på att det ska vara tydligt vilka principer forskningsarbetet stödjer sig på samt att det finns en transparens i arbetet. *Reproducerbarhet* är sedan ett krav kopplat till kritiserbarheten, vilken går ut på att forskningsarbetet ska vara möjligt för någon annan att rekonstruera, i dess olika delar och komma fram till samma resultat (Badersten 2006, s. 189). Vidare till *intern giltighet* och *extern giltighet*. Den interna giltigheten går ut på att det normativa resonemanget ska hålla ihop internt med ett klart och tydligt argumenterande som dessutom ska hänga ihop med en klar och tydlig presentation av det värde, eller de värdena, man använder sig av. Den externa giltigheten handlar om att tydligt visa varför man väljer de värden man använder sig av, som utgångspunkt i analysen, och varför man rangordnar värdena på ett visst sätt. Dessutom ska man också kunna visa varför analysen överhuvudtaget är relevant att utföra (Badersten 2006, s. 190-192).

2.3 Värden

Vidare då till värdena som är en elementär del av en normativ analys. Badersten definierar ett värde som ett uttryck för något som är ”gott eller ont, rätt eller orätt, vackert eller fult, önskvärt eller avskyvärt” (Badersten 2006, s. 24). Det här värdet används sedan för att rättfärdiga eller förkasta saker som ett visst handlande, ett visst förhållande eller ett visst tillstånd. Dessutom formar ett värde ett ”svar på frågan om hur något *bör* vara och hur detta kan *rättfärdigas*” (Badersten 2006, s. 22, 47, 49). Badersten kallar dessa värden för ”den normativa analysens ankare”, och dessa behövs för att ”rationellt argumentera för ställningstaganden i börfrågor” (Badersten 2006, s. 73).

Det finns olika former av värdeomdömen. Exempelvis finns det värdeomdömen av det sinnliga och estetiska slaget, till exempel att hävda att något är fint eller fult. Detta är subjektiva eller personliga känslouttryck som är mer eller mindre godtyckliga. Det som är intressant när det kommer till vetenskapligt arbete är värdeomdömen där det finns intersubjektiv giltighet, vilket man oftast finner i värdeomdömen av samhällsorienterad eller moralisk natur. Dess betydelse ska inte vara godtycklig och ska kunna ge ”mening för fler än det värderande subjektet självt” (Badersten 2006, s. 22-23). Ovanstående krävs för att värdeomdömen ska vara lämpliga för vetenskaplig analys. Dock ska det nämnas att gränsen ”mellan å ena sidan personligt tycke och smak och å andra sidan intersubjektivt meningsfulla värden är i själva verket en mycket omstridd

vetenskapsteoretisk fråga” (Badersten 2006, s. 22-23). Ofta rangordnar man olika värden och formulerar en värdehierarki. Beroende på vilka värden, dess precisering och rangordning man använder sig av i en normativ analys kan man komma fram till olika slutsatser i sin analys (Badersten 2006, s. 30).

De värden jag har valt är: *valdeltagande*, *representation*, *ansvarsutkrävande* och *regeringsstabilitet*. Innan jag preciserar värdena och rangordnar dem är det på sin plats att kort diskutera var värdena kan härledas ifrån. De tre första är bland annat kopplade till demokratiidealet valdemokrati medan *regeringsstabilitet* är kopplat till olika styrelseskicksvärden.

Det finns två huvudkomponenter som utgör ett demokratiideal. Det ena är demokrativärden och dessa är något som det är normativt eftersträvansvärt att kunna uppfylla. Det andra är olika mekanismer, som om de fungerar bra ska göra att de nämnda demokrativärdena uppfylls. Bäck och Gilljam menar att kärnvärdena; folkviljans förverkligande (besluten resulterar i att folkmajoriteten får som den vill), folksuveränitet (medborgarna styr) och politisk jämlikhet (en person, en röst) på ett generellt plan är valdemokratins mål att försöka uppfylla (Bäck, Gilljam 2006, s. 14-15).

Av dessa tre kärnvärden torde folksuveränitet och politisk jämlikhet vara tämligen okontroversiella och något de allra flesta anser vara eftersträvansvärda. Vad gäller folkviljans förverkligande är det däremot inte helt okontroversiellt. Peter Esaiasson pratar om att folkviljans förverkligande visst ses som ett av valdemokratins centrala värden. Dock finns det från ett liberalt perspektiv åsikter om detta kollektiva värde, vilka går ut på att individen är viktigast och att dennes rättigheter aldrig får kränkas. Inte ens för att förverkliga folkviljan. (Esaiasson 2003, s. 30-31)

2.3.1 Valdeltagande

Valdeltagandet är en central del i en representativ demokrati eftersom det är vid val alla röstberättigade medborgare verkligen kan utnyttja sin rätt att rösta och visa vad de tycker. Med valdeltagande menar jag helt enkelt hur många av de röstberättigade som avlägger sin röst.

Valdeltagandet är ett viktigt värde för att det på många sätt visar hur den representativa demokratin mår. Är valdeltagandet högt är väljarna åtminstone engagerade i någon mån. Är det däremot lågt blir det svårt att anse att den representativa demokratin fungerar som den ska (Choe 2003, s. 77). Om en stor del av väljarna inte känner sig intresserade av att välja representanter och visa vad den tycker om det nuvarande styret, är det illa. Risken finns också att det blir en ond spiral med sjunkande valdeltagande, då vissa grupper kanske inte känner sig representerade och därför avstår från att rösta, och så kan det fortsätta. Legitimiteten blir högre för det politiska systemet med ett högt valdeltagande (Davidsson 2007, s. 35-36) och i förlängningen kan lågt valdeltagande leda till att den valda regeringens legitimitet ifrågasätts (Choe 2003, s. 115). Högt valdeltagande är helt enkelt av stort demokratiskt värde (Kjellgren 2001, s. 44-45) och är kopplat till de demokratiska kärnvärdena politisk jämlikhet, folksuveränitet och folkviljans förverkligande (Gilljam, Hermansson 2003, s. 13-14).

Valdeltagande är också kopplat till demokratiidealet valdemokrati. Där är valen den grundläggande mekanismen och genom dessa regelbundet återkommande val har väljarna möjlighet att uppfylla de tre kärnvärdena folksuveränitet, politisk jämlikhet och folkviljans förverkligande genom att delta i valet och utse representanter. Det är därför valdeltagandet är så viktigt i en representativ demokrati (Bäck, Gilljam 2006, s. 15).

2.3.2 Representation

Med representation menar jag att om ett land har valt att fungera som en representativ demokrati så följer att det ska väljas företrädare för folket till ett parlament. Dessa blir beslutsfattare och ska fungera som representanter för väljarna. Den här representationen kan se ut på olika sätt. För det första kan den vara territoriell, vilket återspeglas i att de flesta val sker i geografiskt uppdelade valkretsar. Vidare finns det också en social dimension som syftar till att ha en blandad representation med hänsyn till exempelvis etnicitet, kön och ålder. Sedan finns det också en åsiktsmässig representation, att man har samma åsikt i centrala sakfrågor (Choe 2003, s 94). Axel Hadenius menar att åsiktsrepresentationen är den mest tongivande för tillfället, men de andra har också stor betydelse (Hadenius 2006, s. 78-79). De allra flesta menar att det antingen är social representation eller åsiktsrepresentation som är den bästa sortens representation (Choe 2003, s 94).

Kopplingarna mellan åsiktsrepresentativiteten och den sociala representativiteten är inte alltid jättetydliga. Dock finns det inget som ur ett demokratiskt perspektiv talar för att en dålig social representativitet skulle vara något att eftersträva (Wohlgemuth 2006, s. 161). Det har också visat sig, empiriskt, att social representation ändå gör en viss skillnad, då liknande livserfarenheter påverkar de beslut som de valda representanterna tar (Esaiasson 2003, s. 42). Einar Eriksson menar att om man anser att åsiktsrepresentation är något positivt då följer också att representanterna precis som väljarna ”skall sakna åsikter i många frågor eller ha obestämda och vaga åsikter” (Eriksson 1984, s. 132). Han menar att det är orimligt att definiera representativitet som åsiktsöverensstämmelse (Eriksson 1984, s. 141).

I den här uppsatsen väljer jag att se på representation som en kombination av social representation och åsiktsrepresentation, då de som sagt ofta hänger ihop. Den territoriella representationen kommer också in på ett hörn tack vare uppdelandet i valkretsar.

Anledningen till representationens stora betydelse är att den också kan kopplas till de tre demokratiska kärnvärdena; politisk jämlikhet, folkviljans förverkligande samt folksuveränitet vilka, som sagt, också återfinns i demokratiidealet valdemokrati. Ju lägre representativiteten är, i desto mindre mån uppfylls alla dessa tre värden. (Anckar 2002, s. 34; Hadenius 2006, s. 78-79; Bäck, Gilljam 2006, s. 15). Detta minskar legitimiteten för landets representativa demokrati.

2.3.3 Ansvarsutkrävande

Med ansvarsutkrävande menar jag att väljarna ska kunna utkräva ansvar av de styrande (Bäck 2003, s. 81). Det handlar om att ”belöna, alternativt bestraffa, de valda representanterna för det politiska innehåll som hittills har levererats eller inte levererats, värdera partier och kandidater utifrån tidigare prestationer” (Gilljam, Hermansson 2003, s. 17). Väljarna ska ha möjlighet att påverka regeringens sammansättning och detta kan ske på olika sätt. Ett sätt är att rösta bort ett ensamt regeringsparti och ett annat är att rösta så att man lyckas förändra sammansättningen av partier i en koalitionsregering som inte levererat. På individnivå ska väljarna kunna rösta bort politiker som antingen visat sig inte klara av uppgiften eller som inte håller sina vallöften (Reynolds 2005, s. 12).

Det är viktigt med ett fungerande ansvarsutkrävande. Det gör att politiker och partier i maktställning måste vara kompetenta och verkligen sträva efter att hålla sina löften. Misslyckas de med detta blir de, om allt fungerar som det ska, med stor sannolikhet bortröstade. Om ansvarsutkrävandet inte fungerar kan det istället bli så att inkompetenta politiker eller partier blir kvar vid makten trots att de misslyckats. I en representativ demokrati är ansvarsutkrävande väldigt viktigt och en icke-fungerande sådan kan få långtgående konsekvenser för demokratin. Ansvarsutkrävande är också kopplat till demokratiidealet valdemokrati (Hermansson 2003, s. 296). I egentligen samtliga moderna teorier som handlar om representativ demokrati är just ansvarsutkrävandet ”en viktig demokratisk mekanism” (Kumlin 2003, s. 102), så även inom valdemokratin (Gilljam, Hermansson 2003, s. 17).

2.3.4 Regeringsstabilitet

Med regeringsstabilitet menar jag hur länge en styrande regering sitter vid makten och har möjlighet att genomföra sin politik.

Hur länge en regering sitter vid makten skiftar väldigt mycket mellan länder, med allt från väldig stabilitet och kontinuitet till återkommande regeringsskiftet. Dock är regeringsstabilitet ett begrepp som är svårt att operationalisera (Anckar 2002, s. 55-56). En definition av vad som krävs för att det ska klassas som samma regering är exempelvis att det ska vara samma parti/partier som sitter i regeringen och att regeringschefen också ska vara densamma. Dock räknas det inte som ett regeringsskifte om regeringschefen skulle dö på sin post eller avgå på grund av hälsoskäl. Detta är antagligen den vanligaste definitionen men det finns många olika (Choe 2003, s. 75).

Operationaliseringen av politisk stabilitet som begrepp skiftar och det är ett problem inom valsystemforskningen. Det råder långt ifrån konsensus kring att likställa politisk stabilitet med regeringsstabilitet. Detta eftersom det ibland kan vara så att en regering sitter vid makten under en lång, obruten tid samtidigt som det pågår oroligheter i landet (Choe 2003, s. 75). Ändå är det vanligt att definiera politisk stabilitet som regeringsstabilitet (Choe 2003, s. 71-72). Även om den definitionen är långt ifrån perfekt är den ändå flitigt använd och därför använder jag mig också av den.

Regeringsstabilitet är viktigt för att om en regering får tid på sig och sitter en längre tid vid makten, gärna med egen majoritet i parlamentet, ges förutsättningar för dem att genomföra sin politik (Choe 2003, s. 74). Regeringsstabilitet är kopplat till allmänna styrelseskicksvärden som till exempel kloka beslut, handlingskraft och effektivitet (Gilljam, Hermansson 2003, s. 13-14). Även om de tre värdena kanske inte passar helt perfekt, tangerar ändå den definition av regeringsstabilitet jag använder mig av här, alla dessa tre värden. Detta kommer om inte annat visa sig senare i uppsatsen.

2.3.5 Rangordning av de valda värdena

Rangordningen av de valda värden är som följer: Valdeltagande, representation, ansvarsutkrävande och regeringsstabilitet.

Jag betraktar alltså valdeltagande och representation som de viktigaste värdena. Detta eftersom de båda har kopplingar till de tre demokratiska kärnvärdena folksuveränitet, folkviljans förverkligande och politisk jämlikhet och då också till valdemokratiidealet. Att jag värderar valdeltagande högre beror på att den mekanismen har en sådan påverkan på representationen. Hög representativitet, att alla tre kärnvärden uppfylls, kan egentligen bara komma av "tillräckligt" högt valdeltagande. Är valdeltagandet lågt blir representativiteten, sett till alla som har rösträtt, låg. Är representativiteten låg trots ett högt valdeltagande är det så att säga inte valdeltagandets "fel".

Anledningen till att ansvarsutkrävande rangordnas efter de två ovanstående beror på att det inte har samma koppling till kärnvärdena men det är ändå en viktig mekanism i valdemokratiidealet. Till sist kommer då regeringsstabilitet, detta eftersom det inte är kopplat till de demokratiska kärnvärdena eller är en viktig mekanism inom valdemokratin. Däremot är det ändå ett viktigt värde med sin koppling till handlingskraft, effektivitet och kloka beslut, det vill säga styrelseskicksvärden.

2.3.6 Val av normativ logik

Nu vidare till motiveringen av vald normativ logik. Konsekvensialismen ser vid en första anblick väldigt tilltalande ut då den pekar ut konsekvenser och effekter som det viktiga. Dock så tilltalar det inte att egentligen allt är tillåtet så länge effekterna är positiva. Valet faller ändå på denna logik. Anledningen är att jag resonerar som så att inget av de valda värdena har något egenvärde. Dock är effekterna av dem goda. Högt valdeltagande och hög grad av representation bidrar till att realisera de tre demokratiska kärnvärdena. Ansvarsutkrävande är en demokratisk mekanism och en fungerande sådan bidrar positivt till valdemokratiidealet. Vad gäller hög regeringsstabilitet så ger den oftare handlingskraftiga och effektiva regeringar som tar kloka beslut. Alla dessa tre är viktiga styrelseskicksvärden, som inte nödvändigtvis måste höra demokratin till men som ändå skänker den legitimitet.

3 Sveriges valsystem och politiska förutsättningar samt FPTP-valsystem

3.1 Sveriges valsystem och politiska förutsättningar

Det svenska valsystemet är proportionellt och strävar efter att ha en hög proportionalitet. Till exempel; om ett parti får 20 procent av väljarnas röster så är strävan att de ska få 20 procent av platserna i parlamentet. Detta avspeglas dock väldigt sällan helt perfekt (men ändå i hög grad) på grund av rösttrösklar och matematiska formler som omvandlar röstandelar till platsandelar (Anckar 2002, s. 36; Reynolds 2005, s. 37).

Sveriges valsystem bygger på idén om representation av individer. Landet är uppdelat i valkretsar och i alla valkretsar finns flera mandat. Hur många mandat som finns i en valkrets beror hur stor befolkningen är. Proportionella valsystem vill främja att mångfalden av åsikter ska vinna representation som är likställd till det stöd som de har hos befolkningen. Detta i form av partier av olika storlek (Hadenius 2006, s. 83). I Sverige måste ett parti ha fått minst fyra procent av rösterna i hela landet för att kunna vara med i mandatfördelningen. Däremot kan ett parti också vinna mandat om de får 12 procent eller mer i en valkrets, då får de mandat från just den valkretsen men inte från de övriga i landet. 1998 introducerades personvalssystemet för att väljarna direkt ska kunna påverka vilka kandidater som ska representera partiet. Det går till så att det krävs att en kandidat får mer än 5 procent (tidigare 8 procent) av samtliga partiets röster i den aktuella valkretsen. Då ”går kandidaten förbi den i förväg uppgjorda rangordningen.” (Bäck, Larsson 2006, s. 35-36; Statens offentliga utredningar). Detta händer dock inte i speciellt stor utsträckning (Davidsson 2007, s. 52).

Lars Davidsson beskriver det svenska PR-valssystemet med personvalsinslag som ”ett relativt genomsnittligt europeiskt system” (Davidsson 2007, s. 52).

1909 gick Sverige från att ha haft majoritetsval till att införa ett proportionellt valsystem i Riksdagens andrakammare (Valmyndigheten) och 1970 avskaffades tvåkammarsystemet. Efter riksdagsvalet 1994 ändrades också mandatperiodens längd till fyra år istället för tre. Efter personvaletsinförandet 1998 har inga stora förändringar skett i det svenska valsystemet (Davidsson 2007, s. 49).

Om vi lite snabbt ska gå igenom hur de svenska regeringarna har sett ut sen strax innan andra världskriget så kan vi konstatera att från 1936 till 1976 var Socialdemokraterna alltid i regeringsställning. Under större delen av den här perioden var de ensamma i regeringen, dock med undantag för åren 1936-1939 och 1951-1957 då socialdemokraterna bildade koalitioner med nuvarande

Centerpartiet. Dessutom var det en samlingsregering under andra världskriget, 1939-1945. Under de allra flesta åren bildade Socialdemokraterna minoritetsregeringar med stöd från nuvarande Vänsterpartiet. Endast efter ett val, 1968, bildade de en majoritetsregering. Sedan dess har vi i Sverige endast haft tre majoritetsregeringar: Regeringen Fälldin I (1976-1978) och II (1979-1981) och Regeringen Reinfeldt (2006-2010). Perioden 1976-1982 var särskilt osäker med fyra olika borgerliga konstellationer vid regeringsmakten. Resterande år har det varit minoritetsregeringar med varierande stabilitet, inklusive nuvarande Alliansregering vilken regerar i minoritet (Regeringen). Choe menar att efter den socialdemokratiska dominansen fick ett slut har det diskuterats en hel del kring att regeringarna i Sverige varit för svaga och att det behövs handlingskraftigare regeringar. Detta eftersom det, som sagt, ofta har varit minoritetsregeringar eller instabila koalitionsmajoritetsregeringar (Choe 2003, s. 139).

Anckar menar att de socialdemokratiska regeringarna har haft en högre regeringsstabilitet genom åren medan de borgerliga regeringarna varit mer instabila (Anckar 2002, s. 113). Sedan Anckars utlåtande har det varit en Socialdemokratisk respektive en borgerlig minoritetsregering samt en borgerlig majoritetsregering. Även om det absolut har skett så är ändå regeringskiften i mitten av mandatperioden relativt ovanliga i Sverige (Anckar 2002, s. 111-112).

Anckar beskriver att Sverige inte är speciellt etniskt fragmenterat och att de etniska minoriteterna inte är koncentrerade till specifika regioner där de utgör en majoritet av befolkningen (Anckar 2002, s. 110).

Vad gäller valdeltagandet i riksdagsvalen så var det över 90 procent vid valen 1973 till 1982 och vandrade sedan ner till 80,1 procent vid 2002 års val. Sedan har det ökat igen med 82 procent 2006 och 84,6 procent 2010. Trots ökningarna de två senaste valen så är deltagandet i det senaste valet ändå sämre än det var under alla riksdagsval mellan 1968 och 1994 (Tacitus). En relativt dyster utveckling, om än inte speciellt ovanlig sett i ett internationellt perspektiv.

För att återknyta till förra kapitlets diskussion om folkviljans förverkligande är det värt att nämna att det i den svenska regeringsformen står: ”All offentligt makt utgår från folket” (Riksdagen 2). Esaiasson menar att detta ”har en tydlig koppling till den kollektiva folkviljans förverkligande” (Esaiasson 2003, s. 30-31). Dock återfinns också formuleringen att den här makten ”skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet” (Riksdagen 2). Direkt efter kommer alltså en begränsning av kollektivets makt. Esaiasson menar att detta är ett tydligt exempel på att det i Sverige finns ”spänningar mellan kollektiva och individuella värden” (Esaiasson 2003, s. 30-31). Han sammanfattar det lite underfundigt: ”Folkviljan javisst, men inte vilken folkvilja som helst” (Esaiasson 2003, s. 31).

3.2 FPTP (First past the post)

Majoritetsvals systemet FPTP strävar, till skillnad från proportionella system, inte efter så hög proportionalitet som möjligt (Anckar 2002, s. 36). Istället fokuserar det på territoriell representation, vilken går ut på att de olika valkretsarna ska välja sin lokala representant. Allt som oftast är valkretsarna utformade efter befolkningsstorlek (Hadenius 2006, s. 82). FPTP brukar ofta kallas det enklaste vals systemet (Choe 2003, s. 21). Själva valet av representant går till så att den som får flest röster vinner mandatet. Den vinnande kandidaten måste inte komma upp i 50 procent av rösterna i valkretsen, utan istället tillämpas så kallad relativ majoritet. Detta gör att om det är väldigt jämnt mellan många kandidater i en valkrets så kan det räcka med att få runt 30 procent för att vinna mandatet och därmed kunna ta plats i parlamentet. FPTP-systemet växte fram i Storbritannien och har stor spridning i framför allt de delar av världen som tidigare var under brittiskt styre (Hadenius 2006, s. 82). Till skillnad från proportionella vals system, som leder till flera partier i parlamentet, brukar majoritetsval ofta minska antalet partier. Inte sällan så att det leder till ett tvåpartisystem (Moberg 2006, s. 218).

4 De valda värdena i valsystemen

4.1 Valdeltagande

När länder byter valsystem är det ofta högre valdeltagande som lockar fram en förändring. Även om det allt som oftast inte är den enda anledningen. Som jag ska komma till senare står det ändå klart att valsystemet påverkar valdeltagandet. (Davidsson 2007, s. 36). Vi kan börja med att slå fast att länder med proportionellt valsystem generellt har högre valdeltagande än länder med FPTP-system (Hadenius 2006, s. 86). Vad beror detta på? Incitamentet för att rösta är större för väljaren eftersom det är större chans att ”ens” parti blir representerat i PR-system än FPTP-system (Hadenius 2006, s. 86). I PR-system med relativt låga spärrar blir det få bortkastade röster eftersom nästan alla röster går till kandidater som blir invalda (Reynolds 2005, s. 58). Vidare leder det till att partier känner att det är värt att föra kampanj i områden där de inte är så stora, eftersom alla röster betyder något. Detta gör att fler får upp ögonen för partiet eller verkligen avlägger sin röst (Reynolds 2005, s. 58). Kopplingen mellan olika sociala grupper och ett lands partier brukar vara starkare i länder med PR-system. Av detta följer att valdeltagandet blir högre då väljarnas identifiering med partierna blir större (Choe 2003, s. 120).

En företeelse som troligen leder till lägre valdeltagande i majoritetssystem är det faktum att för att kunna ta det enda mandatet i en valkrets riskerar partiernas budskap att bli utslätat och relativt intetsägande. Detta för att de ska kunna attrahera väljare från exempelvis olika etniska, religiösa och sociala grupper, vilket kan leda till att väljarna får svårt att identifiera sig med ett parti i FPTP-system (Choe 2003, s. 120). Ett stort problem i FPTP-system är den stora skillnaden mellan det antal röster ett parti får och antalet mandat de vinner i de olika valkretsarna. Detta kan göra att folk som tänkt rösta på mindre partier avstår då det här partiet ändå inte skulle få mandatet i valkretsen (Choe 2003, s. 118-119).

Majoritetssystem har dock även omständigheter som kan ge ett högt valdeltagande. Exempelvis att kan det vara ”enklare för väljaren att identifiera sig med en enskild politiker än med ett abstrakt politiskt parti” (Choe 2003, s. 119). Dessutom är, som tidigare nämnt, valsystemet lätt att förstå vilket kan attrahera en del väljare. En annan viktig faktor är att ”kopplingen mellan valresultatet och regeringsbildandet är tydlig, vilket kan tilltala medborgarna” (Choe 2003, s. 119). Majoritetssystem leder oftare till ett tvåpartisystem, ofta med ett vänsteralternativ och ett högeralternativ, vilket ger väljaren ett tydligt val (Choe 2003, s. 119).

Låt oss då titta på hur skillnaden i valdeltagande ser ut. Om vi kategoriserar valsystemen i endast två grupper, nämligen PR-system samt majoritetssystem och tittar på åren 1947 till 1997. Då är valdeltagandet högre i PR-systemen med ett snitt på 68 procent medan snittet i majoritetssystem låg på strax under 60 procent (Choe 2003, s. 120). En undersökning från 2007 som granskat valdeltagandet i det då senaste valet, i ett representativt urval av länder, ger vid handen ett snitt på 80 procent valdeltagande i rena PR-system (inga bland- eller semisystem) och 65 procent i rena majoritetssystem. Intressant är att Storbritannien som ofta framhålls som en förebild när det diskuteras FPTP-systemet hade ett valdeltagande under snittet, 61,4. Även USA låg under snittet i båda valen (Senaten och Representantshuset) (Davidsson 2007, s. 36-37, 72).

Just lågt valdeltagandet är en vanlig faktor till att länder byter valsystem (Davidsson 2007, s. 36-37). Det finns exempel från Nya Zeeland och Japan som visar att ett byte av valsystem kan ge ökat valdeltagande. Dock är det inget som ska genomföras i all hast eller att det alltid skulle vara rätt medicin för lågt valdeltagande. Valsystemet är en av flera faktorer som spelar in (Choe 2003, s. 124).

4.2 Representation

Vi kan direkt slå fast att PR-system har bättre proportionalitet än FPTP-system, alltså att antalet röster ett parti får motsvarar på ett bättre sätt antalet vunna platser i parlamentet (Farrell 2001, s. 153-154). Detta gör att små partier har större möjlighet att komma in i parlamentet och på sätt representera sina väljare. Dessutom förekommer ”bonusplatser” för större partier i relativt liten utsträckning (Reynolds 2005, s. 57). Det är också lättare för kvinnor och minoritetsgrupper att bli valda i proportionella system eftersom partierna kan ge dem utrymme på sin kandidatlista utan att det kommer uppfattas som att deras politik endast fokuserar på kön, etnicitet eller religion (Reynolds 2005, s. 61). Det är som omnämnt ovanligt att mindre partier vinner mandat i majoritetsvalssystem (Choe 2003, s. 104).

Jag tänkte ge ett exempel på hur det kan se ut i ett land med ett FPTP-system. Tänk er en valkrets i södra England i kommande val. Ponera att valresultatet i valkretsen blir som följer: Tories 35 procent, Labour 34 procent, Liberal Democrats 25 procent och övriga 6 procent. Det här resultatet gör att Tories vinner mandatet och därmed blir deras kandidat samtligas representant i den här valkretsen. Detta trots att Tories endast har fått drygt en tredjedel av rösterna och att Labour endast hamnade en procentenhet efter. 65 procent av väljarna röstade på ett annat alternativ men dessa röster blir betydelselösa, bortkastade. I ett PR-system hade det funnits fler mandat i en valkrets och det hade sannolikt gjort att inte lika många kände att de kastade bort sin röst. Fördelningen av mandaten i valkretsen hade mycket bättre speglat partiernas röstandel. Det kan även bli så att det parti som får flest röster av väljarna ändå inte vinner flest mandat (Choe 2003, s. 22). Detta hände exempelvis i valen i Storbritannien 1951 och i februari 1974.

1951 fick Labour flest röster sett till hela landet men Tories vann flest mandat och fick majoritet i parlamentet. 1974 fick Tories flest röster men trots det vann Labour fler mandat i parlamentet. Ett annat, möjligen, avskräckande exempel från samma val är att Liberal Party fick 18,6 procent av rösterna men endast erhöll 13 av de 635 mandaten (Lijphart 1999, s. 15).

För att ytterligare illustrera representationsproblemet med FPTP-systemet är det värt att nämna två exempel. Det första är från Kanada, där Progressive Conservatives i 1993 års val fick 13 procent av rösterna men bara 0,7 procent av platserna i parlamentet. Det andra exemplet är från 1998 i Lesotho. Där fick Basotho National Party 24 procent av rösterna men bara 1 procent av platserna i parlamentet. Det är helt enkelt inte speciellt ovanligt att sådan här situationer uppstår i ett FPTP-system (Reynolds 2005, s. 37).

Det finns en hel del som tyder på att minoriteters representation blir eftersatt i FPTP-system. Dels då på grund av disproportionaliteten, som vi tidigare har konstaterat. Dock blir det tyvärr också ofta så att partierna i dessa system använder sig av en kandidat som tros gå hem hos flest väljare. Exempelvis är det ovanligt att en svart kandidat blir nominerad av ett stort parti i ett område med en vit majoritet i USA eller Storbritannien. Dessutom visar forskning att det är mindre troligt att kvinnor blir invalda i FPTP-system än i PR-system. Studier från 2004 visade att länder som använder sig av FPTP hade ett snitt på 14,4 procent kvinnor i parlamentet medan länder med någon form av PR-system hade ett snitt på 27,6 procent (Reynolds 2005, s. 37). Till detta kan läggas att om exempelvis två kandidater eller partier liknar varandra så kan de ta röster av varandra. Detta kan göra att en tredje och egentligen mindre omtyckt kandidat eller parti vinner valkretsen och mandatet (Reynolds 2005, s. 43). Mindre partier har dock möjlighet att vinna platser i parlamentet. Dock krävs det att de är ”regionalt koncentrerade” (Anckar, s. 110-111).

Anckar framhåller, som många andra, att ett av de största problemen med exempelvis ett FPTP-system är att det gör det möjligt ett parti får bilda en enpartiregering trots att partiet inte har fått en majoritet av rösterna från väljarna. Han påpekar dock att detta också väldigt ofta händer i Sverige, framförallt med otaliga Socialdemokratiska minoritetsregeringar och även nu med Alliansen som minoritetsregering. Dock ska det nämnas, menar Anckar, att ”bristen är allvarligare i länder med majoritetsval ifall det är fråga om ett tvåpartisystem där det parti som erhållit flest röster får ett färre antal kandidater invalda än det i termer av väljarstöd mindre partiet” (Anckar 2002, s. 113), som exemplen från Storbritannien visar. Så trots att Sverige är väldigt representativt sett till antal röster och antal riksdagsplatser, är det ofta klart sämre med representativiteten på regeringsnivå eftersom vi ofta har minoritetsregeringar (Anckar 2002, 112-113).

Choe tror att det är väldigt sannolikt att de mindre partierna i Svensk politik skulle försvinna ganska snabbt om Sverige införde ett FPTP-system (Choe 2003, s. 143), vilket även Anckar håller med om (Anckar 2002, s. 126). Detta eftersom många väljare skulle vara rädda att kasta bort sina röster på små partier som med stor sannolikhet ändå inte vinner mandatet i en enmansvalkrets där endast den med flest röster får ett mandat. Det leder till att deras representation minskar, då minskar medieintresset vilket kan leda till att de tappas kontakten med väljarna ännu mer. I och med detta skulle det även bli än svårare ”för nya partier att slå sig

fram, då det skall krävas betydligt mer av dem för att komma in i folkvalda församlingar än i dagens proportionella valsistem” (Choe 2003, s. 143).

4.3 Ansvarsutkrävande

När det kommer till PR-system kan det vara svårt för väljarna att få bort ett parti från makten, att utöva ansvarsutkrävande. Extra svårt kan vara att rösta bort relativt stora partier som återfinns i den ideologiska mitten. I länder där det finns en tradition av koalitionsregeringar blir det inte sällan så att en del partier ofta finns med i regeringen trots att de har gjort ett dåligt val (Reynolds 2005, s. 59). I PR-system tenderar kopplingen mellan väljare och valda företrädare att vara svagare. Dessutom blir det svårare att rösta bort en representant på grund av att denne varit inkompetent eller oärlig (Reynolds 2005, s. 71). Davidsson menar att personvalsinslag inom PR-systemen leder till lägre partisammanhållning, både vad gäller Sverige och i ett internationellt perspektiv. Sämre partisammanhållning har också den effekten att väljarna får svårare att utkräva ansvar av partierna (Davidsson 2007, s. 52).

I ett majoritetssystem, vilket inte sällan leder till tvåpartisystem, blir ansvarsutkrävandet tydligt eftersom partiernas roller blir tydliga. Det regerande partiet tar besluten och har fullt ansvar över den förda politiken. Väljarna vet i större utsträckning vad de röstar på. Det blir en väldigt tydlig koppling mellan valresultatet, regeringens sammansättning och vilken politik som troligen kommer föras. Därför kan väljarna vid mandatperiodens slut granska om regeringspartiet har hållit vad de lovat och agerat kompetent. Då kan de inte skylla på att de varit tvungna att kompromissa för att få igenom sin politik, vilket ofta är fallet i koalitionsregeringar. Har de misslyckats är det bara att rösta bort dem. Tydligt ansvarsutkrävande. Detta medan partiet i opposition visar ett alternativ till de styrande och kritiserar det de är missnöjda med (Hadenius 2006, s. 87; Choe 2003, s. 143).

I Sverige har vi, som nämnts tidigare, ofta haft enpartiregeringar och allt som oftast har Socialdemokraterna varit i regeringsställning. Dock har det oftast varit minoritetsregeringar med stödpartier riksdagen. Vad gäller att utkräva ansvar är den här modellen, som sagt, inte speciellt lyckad. Enpartimajoritetsregeringar är klart bättre men även koalitionsregeringar med majoritet är bättre ur ett ansvarsutkrävande perspektiv. Att utkräva ansvar av ett stödparti som inte innehar någon plats i regeringen är klart svårare än om de hade varit en del av en koalitionsregering (Anckar 2002, 112-113). Det ska bli intressant att se hur detta utvecklas kommande tid i Sverige. Kanske är enpartiminoritetsregeringar snart ett minne blott i Sverige?

Choe håller i stort med om den generella bilden av ansvarsutkrävande i de olika valsystemen. I FPTP-systemet fungerar ansvarsutkrävandet ofta bättre och enklare än i PR-system. Inom PR-system brukar det sägas att det är svårt att få bort vissa representanter trots att de kanske egentligen har ett misslyckat val bakom sig. I Sverige har det dock inte riktigt sett ut så, menar Choe. Istället visar

perioden från 1970-talet och framåt till 2000-talets början att styrande partier ganska ofta röstats bort, ”vilket är ett tecken på att väljarna faktiskt ställer de folkvalda till svars” (Choe 2003, s. 76). Choe spekulerar i att det med ett FPTP-system i Sverige snarare skulle blivit sämre ansvarsutkrävande. Han pekar ut Socialdemokraternas valresultat 1998 och 2002, vilka ledde till att de nödgades ta andra partiers förslag i beaktning och acceptera en del för att kunna få igenom sin egen politik. Hade Sverige då istället haft ett FPTP-system hade Socialdemokraterna ”istället haft egen majoritet i riksdagen och därmed fortsatt styra landet utan hänsyn till andra partiers krav” (Choe 2003, s. 76).

4.4 Regeringsstabilitet

FPTP-systemet är det system som oftast ger majoritetsregeringar bestående av ett parti, och dessa är som bekant stabilare än koalitionsregeringar. I PR-system blir istället utfallet oftare minoritetsregeringar eller koalitioner. Misstroendevoteringen finns alltid och lurar bakom hörnet vid sådana situationer. Risken för nyval finns hela tiden om regeringen förlorar en eventuell misstroendevotering. Majoritetssystem ger som sagt ofta starka regeringar om det är ett parti som har egen majoritet i parlamentet. Får de sedan förmånen att bli omvalda kan kombinationen stark och långvarig regering ge ”politisk stabilitet och handlingsförmåga” (Hadenius 2006, s. 87). Oftast är det just utvecklandet av ett tvåpartisystem som gör regeringarna i FPTP-system stabila (Anckar, s. 110-111). Det finns dock studier som visar att regeringarna i majoritetssystem inte satt vid makten speciellt mycket längre än i länder med andra valsystem och det är ju en väldigt viktig del av regeringsstabiliteten (Choe 2003, s. 142).

Problem kan uppstå med koalitionsregeringar där partierna i mångt och mycket är för olika varandra. Det här scenariot uppstår oftare i länder med PR-system och det kan leda till en regering som har väldigt svårt att få igenom sin politik och blir ineffektiv. I PR-system kan det också bli så att små partier blir så kallade vågmästare och få mer makt än vad deras röstsiffror egentligen skulle givit dem. Större partier kan ändå tvingas att ge dem den makten för att kunna bilda koalitionsregering. Risken finns sedan att det lilla partiet blockerar förslagen de inte tycker om och på så sätt minskar regeringens effektivitet och handlingskraft (Reynolds 2005, s. 59). Ett problem som egentligen kan uppstå i både PR-system och FPTP-system, men oftast i det förstnämnda, är när en minoritetsregering är vid makten. Det gör att de ofta måste kompromissa och kohandla en hel del för att få stöd i parlamentet. Detta har ofta varit fallet i Sverige genom åren. Långsiktigheten och handlingskraften i dess politik kan då hämmas (Choe 2003, s. 139)

Dock är det inte klart att stabiliteten skulle vara bättre i FPTP-system än PR-system. I Västeuropa verkar det istället som att länder med PR-system har högre regeringsstabilitet. En stor nackdel med täta regeringsskiften i FPTP-system är att det då kan skifta mellan två ideologiska motpoler, vilket gör det svårare att planera politiken på längre sikt. Däremot ger breda koalitionsregeringar i PR-

system stor stabilitet om alla partier kan kompromissa på ett bra och fungerande sätt. Det främjar den långsiktiga planeringen och utvecklingen (Reynolds 2005, s. 58).

Anckar menar att det är troligt att ett byte till exempelvis ett FPTP-system i Sverige skulle leda till ett tvåpartisystem med ett stort vänsterparti samt ett stort högerparti och som redan konstaterats är det ofta ett sådant system ger majoritetsregeringar. Hur som helst är det dock väldigt ovanligt med regeringsskiften under en mandatperiod i Sverige (Anckar 2002, s. 111-113). Vår nuvarande regering är en koalitionsminoritetsregering och är på det sättet ännu svagare än ovan nämnda exempel. Sen är det dock givetvis annat än bara valsysteem som spelar roll när det kommer till regeringsstabilitet.

Choe menar att det inte är så säkert att FPTP-system skulle vara att föredra framför PR-system när det gäller stabilitet. Han tillstår att regeringen skulle få egen majoritet i större utsträckning än i PR-system. Han är också inne på det här med att förlora makten i ett FPTP-system med två partier. Då finns risken alltid att det andra partiet lägger om politiken totalt och om det fortsätter så blir det väldigt svårt att få någon stabilitet i landet (Choe 2003, s. 76). Detta konstaterande är visserligen från 2002, men då ansåg Anckar att det var långt ifrån säkert att Sverige skulle vinna något i regeringsstabilitet på att byta valsysteem. Han menade att Sverige redan hade tillräcklig regeringsstabilitet (Anckar 2002, s. 111).

5 Analys

Först kan det vara på sin plats att slå fast att de olika valsystemen syftar till olika demokratiska ideal och därför går det inte att med bestämdhet säga att det ena valsystemet är demokratiskt bättre än det andra (Hadenius 2006, s. 87). Det finns inget alternativ som är perfekt, som tillgodoser lösningar på alla problem utan att skapa nya eller att inte vara helt tillräckliga (Choe 2003, s. 144). För enkelhetens skull analyserar jag värdena i samma ordning som jag har haft dem i innan.

1) Vilket valsystem är bäst för valdeltagandet? Det här värdet är nog antagligen det enklaste att slå fast att det ena systemet är klart bättre än det andra. Allt tyder på att PR-system är bättre än FPTP-system vad gäller valdeltagande. Nu är det ju givetvis så att det finns flera andra faktorer som påverkar valdeltagandet. Dock är ändå det genomsnittliga valdeltagandet i PR-system så pass mycket högre än i majoritetsvals-system. Det är anmärkningsvärt att två så pass stora länder med FPTP-system som USA och Storbritannien har så lågt valdeltagande. Detta borde i viss mån avskräcka från ett sådant system. Sverige ligger istället en bit över snittet bland de proportionella vals-systemen.

2) Vilket valsystem är bäst sett ur ett representationsperspektiv? Ser man till representation i parlamentet får ändå Sveriges PR-system sägas vara klart bättre ur ett representativt perspektiv än FPTP-systemet, där många inte blir representerade. Det är knappast så att något system är perfekt vad gäller representation. Dock torde FPTP-systemens trolighet att utvecklas mot ett tvåpartisystem, eller i alla fall att antalet partier minskar, avskräcka. Därmed blir det fler personer som inte blir eller känner sig representerade. När det kommer till representation på regeringsnivå ser det däremot jämnare ut. Dock är det ändå så att när det talas om representativitet är det allt som oftast representation i parlamentet som avses, vilket är fallet i denna uppsats, och inte representativitet i regeringen.

3) Vilket valsystem är bäst vad gäller ansvarsutkrävande? Även om PR-systemet, i alla fall i Sverige, inte är så dåligt på detta som man först kunde tro så är ändå FPTP-systemet bättre på den här punkten. Det är just tydligheten i de olika rollerna hos partierna som underlättar att utkräva ansvar. Oftast är det väldigt tydligt vem som har ansvaret, framförallt i ett tvåpartissystem. I PR-system kan det bli klart rörigare vem som har ansvar med koalitionsregeringar samt enpartiregeringar i minoritet och dess stödpartier. Även med en majoritetskoalitionsregering som drar åt olika håll kan bli problematiskt med ansvarsutkrävandet. Dock har som sagt Sverige inte visat upp dessa i problem i så stor utsträckning.

4) Vilket valsystem är bäst sett ur ett regeringsstabilitetsperspektiv? Ser man bara på de generella argumenten mellan PR-system som Sveriges och FPTP-system så torde det senare vara det att föredra för så stor regeringsstabilitet som möjligt. Dock framstår det som att Sverige har en stor portion av den här

regeringsstabiliteten ändå, trots ett PR-system. Hur som helst verkar vinsterna Sverige skulle få, vad gäller regeringsstabilitet, om vi byter valsysteem ganska små. Som sagt, FPTP-systemet är snäppet vassare här men det är knappt.

Vad anser jag om de värdena som i viss mån står emot varandra? Vad gäller den förmodade ”trade-off” som ett land påstås måste göra mellan proportionalitet och regeringsstabilitet så gäller först och främst den rangordning av värdena som jag stödjer mig på. Där är representation överordnat regeringsstabilitet. Dessutom så framstår det till stor del som att det är väldigt jämnt mellan valsystemen vad gäller regeringsstabilitet (Farrell 1997, s. 160).

Från förespråkare av majoritetsvalssystem ses ”bonusplatser” som uppstår i dessa system ofta som något positivt eftersom en stark regering är viktigare än ett representativt parlament, enligt dessa förespråkare (Mitchell 2008, s. 173). Eftersom jag, som sagt, håller representation som viktigare än regeringsstabilitet prioriteras representation högre i den här ”konflikten”.

När det kommer till proportionaliteten så kan man sträva efter en hög sådan för att försöka uppnå det demokratiska idealet att ”varje röst skall vara lika mycket värd” (Davidsson 2007, s. 49). Om man istället strävar efter en lägre proportionalitet försöker man istället uppnå det demokratiska idealet att ”väljarnas röster skall ha en tydligt ansvarsutkrävande effekt i förhållande till regeringsmakten” (Davidsson 2007, s. 49). Återigen hänvisar jag här till rangordningen av värdena. Det gör att jag ser det förstnämnda idealet som viktigare. Davidsson menar att det inte finns något i det svenska valsysteem som skulle tyda på ett påtagligt reformbehov” (Davidsson 2007, s. 52).

I slutet av denna del kan det också påpekas att ”i nästan samtliga nybildade och etablerade demokratier följer politikerna den nedåtgående väljarspiralen med stor oro” (Choe 2003, s. 124). Choe menar dock att ett valsystemsbyte är mycket komplicerat. Dels är det väldigt dyrt och det ställer väldiga krav på både väljare och partier. Helt klart är att om det bara är ett sjunkande valdeltagande som är motivationen bakom ett byte så är det inte tillräckligt. Det krävs mer för sådana gigantiska förändringar. Dessutom menar Choe att ”om valdeltagandet skulle sjunka till en katastrofalt låg nivå, är förmodligen valsysteem inte den enda syndabocken” (Choe 2003, s. 124). Rein Taageperas visdomsord om problematiken kring ett byte av valsysteem får avsluta detta kapitel:

”The only thing that can be predicted with certainty about the export of elections is that an electoral system will not work in the same way in its new settings as in its old. Electoral systems cannot be exported: only electoral rules can. Export of electoral rules to different environments can be expected to lead to different electoral systems” (Taagepera 2002, s. 254).

6 Avslutande diskussion

Mitt syfte med den här uppsatsen var att jag ville visa att demokratin i Sverige inte skulle tjäna på att byta från det proportionella valsystem vi har nu till majoritetsvalsystemet FPTP. Detta med hjälp av en normativ metod och utifrån värdena *valdeltagande*, *representation*, *ansvarsutkrävande* och *regeringsstabilitet*. Min frågeställning var alltså:

Med de för- och nackdelar som de olika valsystemen har, i åtanke: Varför bör Sverige, med sina förutsättningar, inte byta från det nuvarande proportionella valsystemet till ett FPTP-system?

Vad gäller värdena *valdeltagande* och *representation* så talar de ganska klart till Sveriges PR-systems fördel. När det kommer till *ansvarsutkrävande* och *regeringsstabilitet* så får de sägas tala till FPTP-systemets fördel. Dock inte alls lika tydligt som de två förstnämnda. Framförallt inte vad gäller *regeringsstabiliteten*, där verkar Sverige lyckats så pass bra ändå att ett byte av valsystem inte helt säkert skulle förbättra den. Vad gäller *ansvarsutkrävandet* är det ändå bättre i FPTP-system och är det någon egenskap ett svenskt PR-system skulle vilja ha ifrån ett FPTP-system är det just *ansvarsutkrävandet*.

Sammantaget, med de olika värdena, dess rangordning och alla argument för och emot de olika valsystemen i åtanke finner jag att ett byte från det nuvarande PR-valsystemet till ett FPTP-valsystem inte är önskvärt för Sverige och dess demokrati. Det enda som tydligt skulle förbättras är *ansvarsutkrävandet* (och kanske i viss mån *regeringsstabiliteten*) och då skulle samtidigt *representationen* bli klart sämre och mycket sannolikt även *valdeltagandet*, vilka jag värderar högre än de två förstnämnda då de anknyter till viktigare demokratiska värden. Förutom att analysen av värdena talar sitt tydliga språk så är också själva bytet något som skulle kräva väldigt mycket arbete. Då krävs det också att motiven bakom bytet är väldigt kraftfulla, vilket inte alls är fallet.

Resultatet blev ungefär som jag trodde innan. Jag var säker på att värdena *valdeltagande* samt *representation* skulle tillfredställas bättre i ett PR-system som Sveriges och att *ansvarsutkrävande* samt *regeringsstabilitet* skulle uppfyllas bättre i ett FPTP-system. Dock får jag tillstå att jag inte trodde att ett Sveriges PR-system skulle stå sig så pass bra mot FPTP-systemet vad gäller *ansvarsutkrävande* men framförallt *regeringsstabilitet*.

Ett problem som uppstått är att en stor del av litteraturen har några år på nacken. Det beror helt enkelt på att jag inte lyckats hitta någon nyare. Om det beror på att det inte hänt speciellt mycket i valsystemsforskningen överlag eller om det inte har hänt speciellt mycket just vad gäller den delen av valsystemsforskningen som jag intresserat mig för vet jag inte. Även om jag anser att jag verkligen har letat mycket efter nyare studier och forskning, kan det vara så

att det här finns utrymme för förbättring från min sida. Jag anser att uppsatsen hade kunnat få mer tyngd om jag hade hittat nyare litteratur och forskning.

Något som skulle vara intressant att undersöka i framtiden är att ställa Sveriges valsysteem mot någon annan variant av ett proportionellt valsysteem där det eventuellt mest skiljer små men kanske ändå avgörande skillnader. Detta skulle dock ställa ännu större krav på noggrannhet, inläsning och analysförmåga för att kunna ta in de små nyansskillnaderna.

7 Referenser

- Anckar, Carsten (2002). *Effekter av valsystem: en studie av 80 stater*. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag.
- Badersten, Björn (2006). *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Bäck, Hanna 2003. "Vad krävs för en fungerande valdemokrati?" i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.). *Demokratins mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 66-82.
- Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael, 2006. "Valdemokratins mekanismer" i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red.) *Valets mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 9-24.
- Bäck, Henry & Larsson, Torbjörn (2006). *Den svenska politiken: struktur, processer och resultat*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Choe, Yonhyok (2003). *Valsystem och den representativa demokratin*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Davidsson, Lars (2007). *Valsystem och representationseffekter: en jämförande studie av 25 länder*. Stockholm: Fritze.
- Esaïasson, Peter, 2003. "Vad menas med folkviljans förverkligande?" i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.). *Demokratins mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 30-53 .
- Eriksson, Einar (1984). *Klassisk demokratiteori*. Gävle: Statens inst. för byggnadsforskning.
- Farrell, David M. (1997). *Comparing electoral systems*. London: Prentice-Hall/Harvester Wheatsheaf.
- Farrell, David M. (2001). *Electoral systems: a comparative introduction*. Basingstoke: Palgrave.
- F&F = Forskning och framstegs webbplats. "Demokratin kan gynnas av nytt valsystem". Nyhetsartikel. 2002-09-01 [Elektronisk] Tillgänglig: <http://fof.se/tidning/2002/6/demokratin-kan-gynnas-av-nytt-valsystem>
Hämtdatum 2014-08-12.
- Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen, 2003. "Demokratins ideal möter verkligheten" i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.) *Demokratins mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 10-32.
- Hadenius, Axel (2006). *Demokrati: en jämförande analys*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber.
- Hermansson, Jörgen 2003. "Vad är det som är så bra med demokratin?" i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.). *Demokratins mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 290-304.
- Holmberg, Sören, 2006. "Åsiktsrepresenterad" i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red.) *Valets mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 314-326.

- Kjellgren, Hanna, 2001. ”Debatten om valdagens placering” i Oscarsson, Henrik (red.) *Skilda valdagar och vårval?: forskningsrapporter*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer, s. 37-74.
- Kumlin, Staffan 2003. ”Finns det någon ansvarig?” i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.). *Demokratins mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 83-105.
- Lijphart, Arend (1999). *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Moberg, Erik 2006. ”De politiska förlorarna i fyra författningsmiljöer” i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red.) *Valets mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 217-240.
- Mitchell, Paul 2008. ”The United Kingdom: Plurality Rule under Siege” i Gallagher, Paul & Mitchell, Paul (red.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University press, s. 157-184.
- Regeringen = Regeringens webbplats. Sveriges regeringar under 100 år. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/4393> Hämtdatum 2014-08-12.
- Reynolds, Andrew, Reilly, Ben, Ellis, Andrew & Cheibub, José Antonio (2005). *Electoral system design: the new International IDEA handbook*. Stockholm: International IDEA.
- Riksdagen 1 = Riksdagens webbplats. Motion: ”Majoritetsval i enmansvalkretsar”. 2007-10-02 [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Majoritetsval-i-enmansvalkrets_GV02K288/?text=true Hämtdatum 2014-08-12.
- Riksdagen 2 = Riksdagens webbplats. Regeringsformen kap 1: ”Statsskickets grunder”. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Kungorelse-1974152-om-beslu_sfs-1974-152/#K1 Hämtdatum 2014-08-12.
- Statens offentliga utredningar = Statens offentliga utredningars webbplats. ”Personvalssystemet ska utredas”. Pressmeddelande. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.sou.gov.se/sb/d/12722/nocache/true/a/236523/dictionary/true> Hämtdatum 2014-08-12.
- SVT = SVT:s webbplats. ”Ingvar Carlsson vill ha nytt valsysteem”. Nyhetsartikel. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/val2014/ingvar-carlsson-vill-ha-nytt-valsysteem>. Hämtdatum 2014-08-12.
- Taagepera, Rein 2002. ”Designing Electoral Rules and Waiting for an Electoral System to Evolve” i Reynolds, Andrew (red.). *The architecture of democracy: constitutional design, conflict management, and democracy*. Oxford: Oxford University Press, s. 248-266.
- Tacticus = Tacticus webbplats. Valdeltagande 1872-2010. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.tacticus.nu/svenskhistoria/politik/valdeltagandet.htm>. Hämtdatum 2014-08-12.
- Valmyndigheten = Valmyndighetens webbplats. Det svenska valsysteem – historik. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.val.se/det_svenska_valsystemet/allmant_om_val/historik/ Hämtdatum 2014-08-12.

Wohlgemuth, Daniel 2006. "Leder social representativitet till åsiktsrepresentativitet?" i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red.) *Valets mekanismer*. 1. uppl. Malmö: Liber, s. 136-161.